

მზია ტყავაშვილი

ისტორიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მეცნიერ-თანამშრომელი

კასპიისპირეთის საკითხი რუსულ-ქართული ურთიერთობის ჭრილში (XVIII საუკუნე)

პეტრე I-ის სამხრეთის ლაშქრობას (1722 წ.) კასპიისპირეთის 80-კილომეტრიანი კვადრატის (დარუბანდიდან 80 კმ. სამხრეთით და 80 კმ. აღმოსავლეთით) რუსეთის შემადგენლობაში შესვლა მოჰყვა. რუსეთის პოზიციები აქ საკმაოდ სუსტი იყო – დარუბანდის რუსული გარნიზონი მძიმე მდგომარეობაში იმყოფებოდა.

დარუბანდის აღების შემდეგ, პეტრე I-ის ბრძანებით, რუსული ლაშქარი უკან გაბრუნდა, რაც აღმოსავლეთ საქართველოსთვის საბედისწეო აღმოჩნდა – აქ ოსმალები გაბატონდნენ. რუსეთთან მოკავშირეობის გამო ვახტანგ VI მიუღებელი იყო როგორც ოსმალეთის, ისე სპარსეთისთვის. ოსმალების ხელში ტფილისის გადასვლის გამო (1723 წლის ივნისი) მეფის ოჯახი ჯერ გორში, შემდგომ კი ცხინვალში გადავიდა. 1724 წლის ივლისში, შინაომებსა და ინტრიგებში ჩაბმის შიშით, ვახტანგ VI-მ დატოვა სამშობლო და ოჯახითა და მრავალრიცხოვანი ამალით რუსეთში გაემგზავრა. პეტრე I-ის გარდაცვალებამ (1725 წ.) ვახტანგ VI-ს იმედგაცრუება მოუტანა.

რუსეთის ხელისუფლება ვახტანგ VI-ის ავტორიტეტს კავკასიაში წარმატებით იყენებდა რუსეთ-სპარსეთის მოლაპარაკებების დროს [2, 509]. როგორც ჩანს, ვახტანგი ფიქრობდა, რომ საზავო გადაწყვეტილებებში საქართველოს საკითხიც აისახებოდა და პოლიტიკური ვითარება მისი ქვეყნის სასიკეთოდ შეიცვლებოდა, რის შემდეგაც სამშობლოში მის დაბრუნებას აზრი მიეცემოდა.

სამეცნიერო წრეებში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ვახტანგის მიერ სასიკეთოდ შემობრუნებული მოლაპარაკება ლევაშოვმა ჩაშალა [4, 96]. ჩვენი აზრით, ეს მოვლენების ზერელე შეფა-

სებაა. საზავო მოლაპარაკებები ის ადგილია, რომლის დროსაც ქვეყანა ნიღაბს იხსნის და თავისი ნამდვილი ზრახვები სააშკაროზე გამოაქვს. ვახტანგი, რომელსაც ეგონა, რომ რუსეთი მისი ქვეყნის საკითხს მოლაპარაკებებზე აუცილებლად დააყენებდა, რეალობას პირისპირ შეეჯახა. მისთვის აშკარა გახდა, რომ ამ ეტაპზე რუსეთს არც სურდა და რაც მთავარია, სურვილის შემთხვევაშიც კი არ შეეძლო ქართლ-კახეთის პრობლემების გადაწყვეტა. საქართველოს საგარეო პოლიტიკური კურსის ერთ-ერთი უმთავრესი პრიორიტეტი – მოკავშირის საკითხი, კვლავ ღიად რჩებოდა. ყველაზე დიდ ტკივილს ვახტანგს იმის გაცნობიერება მოუტანდა, რომ საქართველოს თავისი პრობლემებისთვის ბრძოლა უმძიმეს პოლიტიკურ ვითარებაში კვლავ მარტოს მოუნევდა. აშკარაა, რომ საქართველო არათუ სამხრეთი ტერიტორიების, არამედ აღმოსავლეთ კახეთის დაკარგვასაც უნდა შეგუებოდა, რომლის დამოუკიდებელ პოლიტიკურ ერთეულად აღიარებას 1727 წელს ოსმალეთმა იურიდიული საფუძველი შეუქმნა [7, 428].

სპარსეთში შაჰის ტახტის პრეტენდენტებს შორის დაწყებული უთანხმოებამ და სპარსეთ-ოსმალეთის დაუსრულებელმა კონფლიქტებმა საქართველოში ვახტანგის დაბრუნებისთვის ხელსაყრელი პირობები შექმნა. XVIII საუკუნის 30-იანი წლების დასაწყისში ქართველი საერო თუ სასულიერო პირების მიერ ვახტანგისთვის მიწერილი წერილები ქვეყნის კონსოლიდაციის საოცარ სურათს ხატავს. საერთო ჭირს ერი და ბერი გაუერთიანებია. ქართლ-კახეთის დიდებულებიდან ისინიც კი, ვინც სამეფო ოჯახთან მუდმივ დაპირისპირებაში იმყოფებოდა, ვახტანგის დაბრუნებას ქვეყნის გადარჩენის ერთადერთ გზად მიიჩნევდა [10, 190-192, 200, 204-207].

„პეტერბურგის სამეფო კარმა ქართლის მეფეს დახმარება აღუთქვა. სოლალს, ბაქოს, დარუბანდს რუსთა ჯარია, მიბრძანდი, რუსი მებრძოლები შენი ხელმძღვანელობით იბრძოლებენო... ვახტანგის აზრით, დადგა დრო რუსთა მხედრობის დახმარებით ირანელთა და თურქ-ოსმალთა წინააღმდეგ გალაშქრებისა – ირან-ოსმალეთის უთანხმოებისა თუ ქიშპობის დროს რუსთა არმიას შეეძლო გამარჯვება მოეპოვებინა და საქართველოსაც თავისუფლება ეხილა... ემიგრანტები მოემზადნენ, ნავებში ჩასხდნენ და ვოლგას დაჰყვნენ სამხრეთისკენ, მაგრამ დანიშნულ ადგილას მისვლამდე ვითარება შეიცვალა“ [4, 98]. ქართველებმა გზაში გაიგეს ირანის გააქტიურებისა და შემახიის დაკავების ამბავი. ვახტანგმა უკან

დაბრუნებას დარუბანდს მისვლა არჩია (1734 წ.) [3, 423]. ვახტანგთან იმყოფებოდა ბატონიშვილი ბაქარიც. რუსეთის ხელისუფლების მიერ 1734 წლის 1 მაისს გაცემული ინსტრუქციის თანახმად, „სპარსეთის პროვინციებში ყოფნის დროს ვახტანგი უნდა დაკავშირებოდა სომხეთის პატრიარქს“. როგორც ჩანს, დარუბანდში ვახტანგის გაჩერების მიზეზი ესეც იყო.

რუსეთის ხელში გადასვლამ უსაფრთხო გახადა დერბენტში რუსეთის ქვეშევრდომების, მათ შორის ქართველების, ცხოვრება და საქმიანობა. 1724-1739 წლებში დერბენტში ცხოვრობდა ქართველი სასულიერო პირი იოანე მანგლელი, რომელიც დაღესტანში ენეოდა მისიონერულ მოღვაწეობას. მას დერბენტში ჯერ ეკლესია, ხოლო შემდგომ 1739 წელს ყოვლადწმიდის შობის საყდარი აუშენებია [9, 17].

სპარსეთმა საშინაო და საგარეო პრობლემები მალევე მოაგვარა, XVIII საუკუნის 30-იანი წლებიდან გაძლიერება დაიწყო და ოსმალეთთან და რუსეთთან დიპლომატიური საშუალებებითა თუ სამხედრო მოქმედებებით დაკარგული ტერიტორიების დაბრუნებისთვის ბრძოლას შეუდგა. რუსეთმა მისი პრეტენზიების დაკმაყოფილების მზაობა გამოთქვა. 1735 წელს სპარსეთ-რუსეთს შორის განჯის ტრაქტატი დაიდო, რომელიც სპარსეთის პოზიციების გამყარებას უზრუნველყოფდა კასპისპირეთში. რუსეთის საზღვარმა მდინარე სულაქის ჩრდილოეთით გადაინია. დარუბანდი კვლავ სპარსეთს დაუბრუნდა.

ისტორიკოსების მიერ აღნიშნული ფაქტი შეფასებულია, როგორც პეტრეს მემკვიდრეების სისუსტე და უკან დახევა. მიჩნეულია, რომ მათ უღალატეს დიდი წინაპრის აღმოსავლურ პოლიტიკას და ვერ შეძლეს ბოლომდე მიეყვანათ ამ რეგიონში მის მიერ წარმატებით დაწყებული დიადი საქმე [11, 181].

ჩვენ ამ მოსაზრებას არ ვიზიარებთ, რადგანაც მიგვაჩნია, რომ რუსეთის გეგმებიდან გადახვევას უფრო 1722 წელს დარუბანდში მოწყობილი ლაშქრობა წარმოადგენდა, რაც აუცილებლობით იყო გამოწვეული და მცირე აზიაში მიმდინარე პოლიტიკურ მოვლენებს უკავშირდებოდა. პეტრე I-ის მიერ განხორციელებული საკმაოდ რთული და სახიფათო სამხედრო ოპერაცია კავკასიაში ოსმალეთის გაძლიერების წინააღმდეგ იყო მიმართული და კასპისპირეთში ამ უკანასკნელის წინსვლას ზღვარს უდებდა. აღნიშნული ქმედება სწორი და გამართლებული ნაბიჯი იყო შექმნილი პოლიტიკური ვითარების ფონზე. ივანე მრისხანის დროიდან მოყო-

ლებული, როდესაც მოსკოვის დიდი მთავარი ბიზანტიის იმპერატორის მემკვიდრედ გამოცხადდა [13, 129], რუსეთის ძირითადი მიზანი კონსტანტინოპოლის დაპყრობა და აღმოსავლეთთან ვაჭრობის გაფართოვება იყო. კასპიისპირეთს ამ გეგმებში განსაკუთრებული ადგილი ეკავა: მისი დაპყრობის შემთხვევაში რუსეთი ორივე მიზანს უახლოვდებოდა – მას შეეძლო სამხედრო ოპერაციები განეხორციელებინა როგორც აღმოსავლეთით ინდოეთისკენ, ასევე დასავლეთით ბიზანტიის მიმართულებით. აღნიშნული ამოცანის მიღწევის გზა კავკასიაზე გადიოდა, რომლის განსახორციელებლად რუსეთი ნაბიჯ-ნაბიჯ მიიწეოდა წინ და ბალტიისპირეთში წარმოებული პოლიტიკის პარალელურად, სამხრეთითაც სწევდა საზღვრებს. სპარსეთთან და ოსმალეთთან დაპირისპირება მის უახლოეს გეგმებში არ შედიოდა. ამ დროს მას მათთან არც საერთო საზღვრები ჰქონდა და არც საკმარისი სამხედრო რესურსი. მოცემულ პერიოდში (XVI–XVIII ნ.წ.) მისთვის სასურველი იყო მცირე აზიის ამ ორ უდიდეს სახელმწიფოს შორის მუდმივი დაპირისპირება, რომლის დროსაც ისინი დაასუსტებდნენ ერთმანეთს [13, 129]. რუსეთს ამ ორი სახელმწიფოდან არც ერთის დაშლა-დანაწევრება, რაც მექანიკურად მეორე მათგანის გაძლიერებას გამოიწვევდა, არ აწყობდა. დარუბანდის 1722 წლის ლაშქრობაც სპარსეთის სახელმწიფოს შენარჩუნებას ისახავდა მიზნად.

რაც შეეხება, რუსეთს, განჯის ტრაქტატის შემდეგ ის იგივე პოზიციას დაუბრუნდა, რაც 1722 წლის აგვისტომდე ჰქონდა. უკან დახევა ყოველთვის მარცხი არ არის. ისტორიამ მრავალი მაგალითი იცის, როდესაც გამარჯვება სწორედ გონივრულ უკან დახევას მოჰყოლია, ჩვენი აზრით, ასეთივე ფაქტად შეიძლება შეფასდეს განჯის ტრაქტატიც. რუსეთის მიერ 1722 წლის შემდეგ მიღებული ტერიტორია რუსეთის სამხრეთი საზღვრებიდან ნახევარუდაბნოთი, აქ განსახლებული ჯერ ისევ დაუმორჩილებელი მომთაბარე ხალხითა და მტრულად განწყობილი არაპროგნოზირებადი დაღესტნური სამფლობელოებით იყო დაშორებული. მის შენარჩუნებას, დიდი მატერიალური თუ სამხედრო რესურსის გაღების შემთხვევაში, პეტრე I-იც ვერ მოახერხებდა. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ პეტრე I სამხრეთის ლაშქრობის შემდეგ გარკვეულ მოსაზრებას დარუბანდთან დაკავშირებულ სამომავლო გეგმებზე აუცილებლად გამოთქვამდა და გვჯერა, რომ მისი მემკვიდრეები განჯის ტრაქტატის დადების მომენტში სწორედ მის მოსაზრებებს ითვალისწინებდნენ.

ჩვენს პოზიციას 1735 წლის შემდგომ კავკასიაში მომხდარი მოვლენებიც ამყარებს: სპარსეთი არასდროს შეეგუებოდა უმნიშვნელოვანესი სტრატეგიული პუნქტის, ოდიტგანვე უშუალოდ სპარსეთის შაჰის კარს დაქვემდებარებული და მისი ერთგული ქალაქის, სამუდამო დაკარგვას, მით უმეტეს, რომ ამ პერიოდში მის ერთ-ერთ მიზანს დალესტინის დაპყრობა და სამაგალითო დასჯა წარმოადგენდა. ეს კი დარუბანდში გამაგრების გარეშე შეუძლებელი იყო. სწორედ დალესტინელებზე ლაშქრობისას დარუბანდში მდგომ ნადირს ეწვია 1741 წელს ქართლის მეფე თეიმურაზ II კათალიკოსთან ერთად [11, 182]. დალესტინის დასუსტება რუსეთის პოლიტიკურ გეგმებსაც ემთხვეოდა. რუსული ჯარების მიერ დარუბანდის დაუტოვლობის შემთხვევაში, სპარსელების პირველი შეტევა დარუბანდზე განხორციელდებოდა და დარტყმის ქვეშ აქ განთავსებული რუსული გარნიზონი აღმოჩნდებოდა, რასაც შეიძლება რუსეთ-სპარსეთის ომი მოჰყოლოდა. ეჭვს არ იწვევს, რომ დარუბანდის შენარჩუნებას რუსეთი ვერ მოახერხებდა და მისთვის ეს მხოლოდ უაზრო მსხვერპლისა და დიდი მატერიალური ზარალის მომტანი იქნებოდა (ამ უკანასკნელთან გაცილებით ახლოს იყო სპარსეთი, ვიდრე რუსეთი). აღარ ვსაუბრობთ მთავარზე, სტრატეგიულ მოკავშირე – სპარსეთთან – ურთიერთობის გაფუჭებაზე. რუსეთმა მოახერხა ამ უკანასკნელთან მშვიდობიანობის შენარჩუნება XVIII საუკუნის ბოლომდე (1795 წლამდე), რომელიც მან ოსმალეთთან მუდმივ დაძაბულობასა და საომარ მოქმედებებში გაატარა, რაც ნიშნავს, რომ თავიდან აიცილა ორ ფრონტზე ომი თავისთვის წამგებიან ვითარებაში.

ამ პერიოდში რუსეთისთვის სამხრეთის მიმართულებით მთავარი ამოცანა ჩრდილო კავკასიის დაბლობი რაიონების დაკავება და მისი ათვისება იყო. საიმპერატორო კარიც მთელ თავის მცდელობას ამ ამოცანის გადაჭრას ახმარდა.

ნადირ-შაჰის სიკვდილის (1747 წლის ივნისი) შემდეგ სპარსეთი კვლავ შინაომებმა მოიცვა [6, 253]. ამიერკავკასიის პოლიტიკურ ერთეულებს შორის პირველობისთვის ბრძოლა გაჩაღდა. განსაკუთრებით გაძლიერდა ყუბის სახანო. მას 1758 წელს სათავეში ჩაუდგა გონიერი მმართველი ფათალი-ხანი, რომელმაც მალე სალიანთან და სხვა ტერიტორიებთან ერთად დარუბანდის სახანოც შეიერთა (1765 წ.) [11, 185-186]. მის ხელში დარუბანდის გასასვლელი მეზობელ პოლიტიკურ ერთეულებზე (სპარსეთზე, რუსეთზე,

დალესტნურ სახანოებზე და ა. შ.) ეკონომიკური და პოლიტიკური ზემოქმედების მძლავრი ბერკეტი აღმოჩნდა.

XVIII საუკუნის 40-იანი წლებიდან კრიზისიდან გამოსვლა შეძლეს ქართლისა და კახეთის სამეფოებმაც. თეიმურაზ II და ერეკლე II შაჰის კარის კეთილგანწყობით სარგებლობდნენ და მეზობელ მტრულად განწყობილ ხალხებთან ბრძოლაში წარმატებას წარმატებაზე აღწევდნენ. 1748-50 წლებში მათი მოხარკენი გახდნენ ერევნის, განჯისა და ნახჭევანის ხანები [5, 347]. თეიმურაზ II-ის სიკვდილის შემდეგ „ირანის იმდროინდელმა მბრძანებელმა ქერიმ-ხანმა სცნო ქართლ-კახეთის ერთ სამეფოდ გაერთიანება, აღიარა ერეკლეს უფლება განჯა-ერევნის სახანოებზე და ამით დაადასტურა საქართველოს მეფის უპირატესობა აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში“ [5, 353]. ამ ფაქტს სხვა მფლობელები მტრულად შეხვდნენ. მათ შორის იყო ყუბისა და დარუბანდის ხანიც.

ფათალი-ხანი სპარსეთის ვასალი იყო და შაჰის კართან მეგობრობით დამოუკიდებლობას ინარჩუნებდა. ამავე დროს ის ცდილობდა რუსეთთანაც არ გაეფუჭებინა ურთიერთობა.

1768-77 წლების რუსეთ-ოსმალეთის ომის დროს ოსმალეთმა სცადა ფათალის გადაბირება. ეს უკანასკნელი დაპირებების სანაცვლოდ პორტასგან ძვირფას საჩუქრებს ხშირად იღებდა. ოსმალეთი ცდილობდა ქართლ-კახეთის წინააღმდეგ აემხედრებინა ფათალი-ხანი და დალესტნელები, რომელთა ქართულ ტერიტორიებზე თავდასხმის შემთხვევაში რუსები და ქართველები იძულებულნი გახდებოდნენ მათ მოსაგერიებლად ჯარის გარკვეული რაოდენობა დაებანდებინათ. ეს კი ოსმალეთის ჯარებს ძირითად ფრონტზე მდგომარეობას შეუშლუბუქებდა. 1769 წლის 14 ივნისს რუსეთის ხელისუფლებას საქართველოდან შემდეგი შეატყობინეს: „ყუბა-ხანმა, რომელიც არც თუ დიდ სამფლობელოს ფლობს, ლეკებთან შეთანხმებით, დაიკავა დარუბანდი, შევიდა სულთანთან ურთიერთობაში და მას ემსახურება. გუშინ მოვიდა მეფე ერეკლესგან წერილი, რითაც გვატყობინებს, რომ ახლახან თურქებისგან გაგზავნილი იქნენ მსტოვრები ყუბა-ხანთან და ლეკებთან მოსალაპარაკებლად, რომ ისინიც შეიარაღდნენ რუსეთის წინააღმდეგ“ [11, 201]. ყუბისა და დარუბანდის ხანი ოსმალეთის სულთანს მოკავშირეობის იმედს აძლევდა და ამისთვის ფულს სთხოვდა. ერეკლე II, რომელიც პირადად იცნობდა ამიერკავკასიელ მფლობელთა უმეტესობას და მათ შორის არსებულ ურთიერთდამოკიდებულებაზეც ზუსტი ინფორმაცია ჰქონდა, მათ შეთანხმებას გამორიცხავდა.

ამისი დადასტურებაა 1771 წლის 23 მაისს გრაფ პანინისადმი კაპიტან იაზიკოვის გაგზავნილი შეტყობინება: „მიმდინარე წლის 2 იანვარს სალიანში მყოფმა ჩვენმა კონსულმა მეფე ერეკლეს მისწერა, რომ ფათალი-ხანმა გაგზავნა თავისი ხალხი სულთანთან, რომელსაც ფულს სთხოვდა ხალხის გასაერთიანებლად, რათა თავს დასხმოდა საქართველოსა და ყიზლარს. მეფე ერეკლე მარწმუნებდა, რომ ფათალი-ხანს ამის გაკეთების ძალა არ შესწევდა, რადგანაც მცირე მფლობელები ერთმანეთში ვერ თანხმდებიან და პორტას იმედს მხოლოდ იმიტომ აძლევენ, რომ მას ფული გამოსტყუონ. შვიდი დღის წინ ჩემმა მზვერავებმა მაცნობეს, რომ ფათალი-ხანმა ყარსის სერასკირისგან მიიღო წერილი, რომლითაც ატყობინებს, რომ სულთანმა მას საჩუქრები გაუგზავნა, 3 ცხენი აღჭურვილობით და 5 ხალათი. ფათალი-ხანმა ამ საჩუქრების მისაღებად ყარსში თავისი კაცი გაგზავნა“ [11, 210].

სულთანთან მოლაპარაკებების პარალელურად ფათალი-ხანი რუსეთსა და საქართველოსაც მეგობრად აჩვენებდა თავს. მაგალითად, 1773 წლის ოქტომბერში მან წერილობით შეატყობინა რუსეთის ხელისუფლებას, რომ ყუმბიყი მფლობელები საქართველოზე თავდასხმას აპირებდნენ.

1768-1774 წლებში ოსმალეთთან ომი ქუჩუკ-კაინარჯის ზავით დამთავრდა, რომლის მიხედვითაც ყაბარდოელები რუსების ქვეშევრდომებად გამოცხადდნენ, ყუბანი კი ყირიმის ხანის დაქვემდებარებაში დარჩა.

ომის მიმდინარეობის პერიოდში ეკატერინე II-ს ყურადღების მიღმა არ რჩებოდა ჩრდილო კავკასია და აქ პოზიციებს სამხედრო ოპერაციებთან ერთად ადმინისტრაციული ღონისძიებებითაც ამყარებდა. 1767 წელს დაარსდა ყიზლარი, რომელიც კავკასიაში რუსეთის მმართველობის ცენტრად იქცა [6, 186]. ის ექვემდებარებოდა ასტრახანის გუბერნატორს. 1769 წელს დაწესდა კავკასიის ხაზის ინსპექტორის თანამდებობა, რომლის მმართველობაც გავრცელდა რუსეთის საზღვრებში შემავალ ჩრდილო კავკასიის მიწებზე. მის მოვალეობას შეადგენდა კავკასიის ხალხებთან ურთიერთობაც. ეს თანამდებობა დაიკავა გენერალ-მაიორმა მედემა.

სწორედ მედემა მოახწო 1775 წელს ლაშქრობა დარუბანდის მიმართულებით, რომელიც კონკრეტულ შემთხვევას – ყაიტალის უცმის (ემირ-გამზას) სამფლობელოში, კასპიისპირეთის ქვეყნების გამოკვლევის მიზნით, ეკატერინე II-ის მიერ გაგზავნილი აკადემიკოსის – გმელინის სიკვდილს უკავშირდებოდა. ამ პერიოდში ყაი-

ტალის უცმი ემირ-გამზა საკუთარ სამფლობელოში არ იმყოფებოდა – მას დარუბანდი ჰყავდა ალყაში მოქცეული (1774 წლის ზაფხულიდან ცხრა თვის განმავლობაში). გამოუვალ მდგომარეობაში ჩავარდნილმა ფათალი-ხანმა დახმარების თხოვნით მიმართა მედემს, რომელიც 1775 წლის მარტის დასაწყისში დაიძრა დარუბანდისკენ. გზაში მას შეუერთდა ტარკის შამხალი. ემირ-გამზამ დარუბანდს ალყა მოხსნა და ირან-ხარაბთან (ნადირ-შაჰის ყოფილი ბანაკი დალესტანთან ომის დროს) მედემს შეებრძოლა, მაგრამ დამარცხდა. რუსების ბანაკში გამოცხადდა ფათალი-ხანი, რომელიც მედემს მუხლებში ჩაუფარდა, გადასცა დარუბანდის გასაღები, იმპერატორს კი გაუგზავნა წერილი, რომელშიც წერდა, რომ დარუბანდს და მთელ თავის სამფლობელოს (ყუბისა და დარუბანდის სახანოს) გადასცემდა რუსეთს სამუდამო მფლობელობაში, ოღონდ ქვეყნის სრულუფლებიან მმართველად ეცნოთ. მედემი ივნისში უკან გაბრუნდა, დარუბანდში კი დატოვა რაზმი კრიდნერის მეთაურობით, რომელიც უმძიმეს მდგომარეობაში აღმოჩნდა. 1775 წლის 5 ოქტომბრის უმაღლესი ბრძანებით, მედემს სპარსეთის კუთვნილი დარუბანდის დაკავება და რუსეთისთვის გარეშე პირების – ფათალი-ხანისა და ყაიტალის უცმის კონფლიქტში ჩარევა შეცდომად ჩაუთვალეს და კასპიისპირეთიდან რუსული გარნიზონის გამოყვანა მოსთხოვეს. ფათალი-ხანის ელჩი, მართალია, იმპერატორის კარზე მიიღეს, მაგრამ ქვეშევრდომობაზე უარი უთხრეს და ქალაქის გასაღებიც დაუბრუნეს. 1776 წლის გაზაფხულზე მაიორმა ფრომგოლდმა დარუბანდიდან რუსული ჯარი კავკასიის ხაზზე დააბრუნა [11, 210]. ამ პერიოდში ოსმალეთთან ომი ახალი დამთავრებული იყო, დარუბანდი კი სპარსეთის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა, რუსეთს არ აწყობდა სპარსეთთან და ოსმალეთთან ურთიერთობის გაფუჭება და რუსეთის საიმპერატორო კარის აღნიშნული ქმედებაც ამას უკავშირდებოდა.

1775 წლის 23 ნოემბერს თავადმა გრიგორ ალექსანდრეს ძე პოტიომკინმა მიიღო ასტრახანის მეფისნაცვლის ტიტული და ჩაიბარა კავკასიის საქმეების მართვა; 1776 წელს ყიზლარის მხარე კვლავ ასტრახანის გუბერნატორს დაექვემდებარა; 1782 წელს შეიქმნა კავკასიის კორპუსი, რომლის უფროსად დაინიშნა გენერალ-პორუჩიკი პ. ს. პოტიომკინი. 1784 წელს იგი სარატოვისა და კავკასიის გუბერნიას ჩაუდგა სათავეში.

XVIII საუკუნის 70-იანი წლების ბოლოდან ყუბისა და დარუბანდის ხანმა ერეკლე II-ის მიმართ მტრული პოზიცია უკვე აშკა-

რად დაიკავა. მან „ქართლ-კახეთის მეფეს განჯისა და ერევნის ხანები აუჯანყა. სამაგიეროდ, ერეკლე ყარაბაღის ხან იბრეიმს შეუკავშირდა. მოკავშირეებმა 1779 წელს ორგზის დაამარცხეს ფათალი-ხანის ჯარები და აჯანყებული განჯის ხანიც დაიმორჩილეს“ [5, 376; 1, 60].

„1779 წელს ტახტის მაძიებელმა ალექსანდრე ბაქარის ძემ ქართლის თავადებს აჯანყებისკენ მოუწოდა. ერეკლე II-მ დროული მოქმედებით ჩაშალა აჯანყების განზრახვა. ამის შემდეგ ალექსანდრე, ერეკლეს წინააღმდეგ ფათალი-ხანის მიმხრობის მიზნით, დარუბანდში (1782 წლის 27 აგვისტოდან) გადავიდა და მისი დახმარებით საკმაოდ დიდი ჯარი იშოვა ქართლ-კახეთზე გამოსალაშქრებლად“ [5, 377]. ყიზლარის კომენდანტმა მოასწრო და შეაჩერა ალექსანდრესა და ფათალი-ხანის ჩანაფიქრი, თუმცა ეს უკანასკნელი ალექსანდრე ბაქარის ძესთან მეგობრობაზე ხელს არ იღებდა და დარუბანდში იფარებდა ბატონიშვილს [11, 211]. 6 აპრილს პოტიომკინმა ბრძანება გასცა, რომ დაეკავებინათ დარუბანდი და ფათალი-ხანი და ბატონიშვილი ალექსანდრე შეეპყროთ. დარუბანდში რუსების შესაძლო შესვლით შეშინებული ფათალი-ხანი 1783 წლის აპრილის დასაწყისში პოტიომკინს თავის ერთგულებაში არწმუნებდა: „მე ნამდვილად ვფიქრობდი მეფე ერეკლეს სამფლობელოზე თავდასხმას, რათა დამერბია ის, მაგრამ თქვენი წერილის მიღების შემდეგ უარი ვთქვი ჩემს განზრახვაზე“. 6 მაისს პოტიომკინმა ერეკლეს შეატყობინა: „ფათალი-ხანის ვერაგი გეგმები ჩაიშალა“ [11, 211]. თუმცა რუსეთში ხვდებოდნენ, რომ სიმშვიდის შენარჩუნებისთვის ალექსანდრეს შეპყრობა აუცილებელი იყო. 16 ივნისს პოტიომკინმა დანიშნა დარუბანდში რუსეთის ჯარების შეყვანის დრო, თუმცა ყუბანისპირეთში რუსული ჯარების მოქმედების დასრულებამდე დარუბანდის მიმართულებით სამხედრო მოქმედებები შეჩერდა. ამ პერიოდში გააქტიურდა ოსმალეთი. 1783 წლის ზაფხულში თურქმა ემისრებმა ფათალი-ხანი საქართველოზე თავდასხმაზე დაითანხმეს, მაგრამ პოტიომკინმა მდინარე სულაკზე დააყენა ძლიერი რაზმი, დარუბანდში კი გაგზავნა მაიორი კომარსკი ალექსანდრეს გადაცემის მოთხოვნით. ფათალი-ხანმა თავიდან განაცხადა, რომ კუნაკის გადაცემა მის ტრადიციას ეწინააღმდეგებოდა, მაგრამ საჩუქრად 500 ჩერვონეცისა და ოქროს ჩიბუხის მიღების შემდეგ, ბატონიშვილი თავის თანმხლებთან ერთად, რუსეთს ჩააბარა; ნოემბერში ისინი გადაყვანილნი იყვნენ ასტრახანში.

ფათალი-ხანმა თავი იმით იმართლა, რომ ის იმპერატორის ბრძანებას ასრულებდა.

1783 წელს ყირიმი, ტამანის ნახევარკუნძული და მთელი მიწები მდინარე ყუბანამდე რუსეთს გადაეცა. ამავე წელს რუსეთის მფარველობაში შევიდა ქართლ-კახეთის სამეფო, რამაც ფათალი-ხანი ძლიერ შეაშფოთა. მისი გარემოცვა მას არწმუნებდა, რომ რუსები მალე მასაც წაართმევდნენ სამფლობელოს. ის ცდილობდა თავიდან აერიდებინა ქართლ-კახეთის ხვედრი.

1785 წელს დაარსდა კავკასიის სამეფისნაცვლო. 1786 წელს პოტიომკინმა დერბენდში გაგზავნა სომეხი სტეპან დავიდოვი 6 პოლკით მსურველების რუსეთის ქვეშევრდომობაში მისაღებად. რუსეთი იმყარებდა თავის პოზიციებს კავკასიაში და ნელ-ნელა უახლოვდებოდა დარუბანდის გასასვლელს. ამას გრძნობდა ყუბისა და დარუბანდის ხანი და ცდილობდა დიპლომატიური ხერხებით თავიდან აერიდებინა რუსების რისხვა.

1786 წელს ფათალი-ხანმა პოტიომკინს გაუგზავნა წერილი, რომელშიც რუსეთის ხელისუფლების მიმართ კეთილგანწყობა გამოხატა. პოტიომკინი საპასუხო წერილში წერდა, რომ ფათალი-ხანი ყოველგვარ სიკეთეს მხოლოდ რუსეთის მფარველობაში შესვლის შემდეგ მიიღებდა [11, 212]. ფათალი-ხანს სურდა, რომ რუსეთის მფარველობაში შესვლის შემდეგ, ქართლ-კახეთის მეფესთან შედარებით უკეთეს მდგომარეობაში ყოფილიყო. იგი ორი ქვეითი პოლკის გაგზავნას ითხოვდა, რომელთა დახმარებითაც სპარსეთის დაპყრობაზე ოცნებობდა. 1787 წელს ფათალიმ პოტიომკინს გაუგზავნა თხოვნა რუსეთის მფარველობაში შესვლაზე. ამავე წლის 27 აგვისტოს პოტიომკინმა მას უპასუხა, რომ ის განსაკუთრებული კმაყოფილებით შეასრულებდა მის სურვილს და წინასწარ გამოთქვამდა იმედს, რომ იმპერატორიც თანახმა იქნებოდა, ოღონდ აფრთხილებდა მას, რომ „იგი შეშვებოდა საქართველოსა და რუსეთის მფარველობაში მყოფი სხვა ხალხის საქმეების გარჩევას“. 1788 წლის მარტში ფათალი-ხანის თხოვნის შესახებ მოახსენეს იმპერატორს, თუმცა ოსმალეთთან დაწყებულმა ომმა ეს პროცესი შეაჩერა. ზუსტად ერთი წლის შემდეგ (1789 წლის 29 მარტს) ფათალი-ხანი ბაქოში გარდაიცვალა. მისი სიკვდილის ამბავს ხალხს ორი თვის განმავლობაში უმაღლავდნენ.

ფათალი-ხანის შემდეგ დარუბანდს მართავდა მისი უფროსი ვაჟი (ყაიტალის უცმის ქალის ტუტი-ბიკეს მიერ ნაშობი) ახმედ-ხანი, რომელიც მალევე, 1791 წლის მარტში გარდაიცვალა ისე, რომ

მემკვიდრე არ დაუტოვებია [11, 214]. ხელისუფლება გადავიდა მის მომდევნო ძმაზე შიხ-ალიზე, რომელიც ითვლებოდა უკანონოდ, რადგანაც მისი დედა იყო მხევალი (ქართველი, სომეხი ან ებრაელი). ის ამ დროს მხოლოდ 13 წლის იყო, თუმცა გონიერებით, სიმამაცითა და მოხერხებულობით გამოირჩეოდა. მცირეწლოვანების გამო მას დანიშნული ჰყავდა მზრუნველები, თუმცა გადანყვეტილებებს თავად იღებდა. იგი უარყოფითად იყო განწყობილი რუსეთის მიმართ, რის გამოც ქვეყანა დაატოვებინა რუსეთის ერთგულ მირზა სადიკს, რომელიც 1792 წელს ყიზლარში გადასახლდა. შიხ-ალი სპარსეთის შაჰის წინააღმდეგ რუსეთს სთხოვდა დახმარებას, თუმცა ამ უკანასკნელის მფარველობაში შესვლას არ ჩქარობდა. მას თავი დამოუკიდებლად ეჭირა პორტასგანაც [11, 214]. მის სამფლობელოს წარმოადგენდა: ყუბა, დარუბანდი და სალიანი. ბაქო კი, რომელიც არც თუ შორეულ წარსულში მთლიანად იმყოფებოდა დარუბანდის ხანის დაქვემდებარებაში, მას მხოლოდ ხარკს უხდიდა. შიხ-ალიმ რუსეთს პირველად 1793 წლის ივლისში გაუგზავნა თავისი წარგზავნილი მირზა-ჰასანი, რომელსაც ხანისგან ჰქონდა მიცემული უფლებამოსილება, დაეფიცა რუსეთის ქვეშევრდომობაზე. 9 ოქტომბერს გუდოვიჩმა დარუბანდში გაგზავნა ოფიცერი, რომელსაც შიხ-ალი პირადად უნდა დაეფიცებინა ერთგულებაზე, თუმცა ამ უკანასკნელმა ტრადიციების მოშველიებით ეს არ გააკეთა.

1794 წლის აგვისტოში შიხ-ალიმ თავისი კაცი გაგზავნა კონსტანტინოპოლში, თუმცა მას არ გამოხმაურებია.

სპარსეთში შაჰის ტახტის პრეტენდენტებს შორის ბრძოლა დამთავრდა ალა-მაჰმად-ხან-ყაჯარის სასარგებლოდ (1794 წ). 1795 წლის დასაწყისში შიხ-ალიმ მას მორჩილება გამოუცხადა, აპრილში კი დარუბანდში პატივისცემით მიიღო შაჰის ელჩი, რომელიც მაისში უკან საჩუქრებითა და თავისი ელჩით გაისტუმრა. ამავდროულად ის არ წყვეტდა ურთიერთობას რუსეთთან.

1795 წელს ალა-მაჰმად-ხანის მიერ საქართველოს დარბევის შემდეგ რუსეთი იძულებული გახდა კავკასიაში რუსეთის ინტერესებისა და საქართველოს დაცვისთვის გადამწყვეტი ზომები მიეღო. 1795 წლის 28 ოქტომბერს რუსების ვახმისტრი აბდულა სადიკოვი გაგზავნილი იქნა დაღესტნელ მფლობელებთან ალა-მაჰმად-ხანის წინააღმდეგ მათ მისამხრობად. დარუბანდში მას შიხ-ალი არ დახვდა. ნაიბებთან და სხვა წარჩინებულებთან საუბრისას გაირკვა, რომ ხალხი ძალიან იყო შეშფოთებული თბილისის აღებითა და

განსაკუთრებით იმით, რომ რუსეთმა საქართველოს არავითარი დახმარება არ აღმოუჩინა. თბილისის აღება, მართალია, დარუბანდშიც იზეიმეს, მაგრამ, როგორც ხალხმა განაცხადა, ისინი იძულებულნი იყვნენ ასე მოქცეულიყვნენ, რადგანაც ამ დროს ყუბაში იმყოფებოდა სპარსეთის ელჩი. დარუბანდელები, რომლებიც შიშობდნენ, რომ შესაძლოა ალა-მაჰმად-ხანს მათზეც გაელაშქრა, რუსეთის ხელისუფლებას ერთგულებას უცხადებდნენ და ჯარის გაგზავნას სთხოვდნენ. თვით შიხ-ალი მოსახლეობის ამ განწყობას არ იზიარებდა და შაჰისთვის ძვირფას საჩუქრებს ამზადებდა. 1795 წლის ოქტომბერში გუდოვიჩმა შიხ-ალის გაუგზავნა წერილი, რომელშიც აღნიშნავდა, რომ დაღესტნელები მზად იყვნენ რუსებთან ერთად ალა-მაჰმად-ხანის წინააღმდეგ საბრძოლველად და რუსეთი უკვე ჯარს გზავნიდა კასპიისპირეთში. შიხ-ალიმ რუსეთს შეატყობინა, რომ ჯარი საჭირო არ იყო. სჯობდა, მთიელთა დასაქირავებლად მისთვის ფული გაეგზავნათ [11, 217].

ამ პერიოდში ალა-მაჰმად-ხანმა გაავრცელა ხმები, რომ მიდიოდა კასპიისპირეთის პროვინციების დასაპყრობად. გუდოვიჩმა შეკრიბა რაზმი ყიზლარში ი. დ. საველიევის მეთაურობით და ისინი დარუბანდისკენ გაგზავნა. გზაზე მას შეუერთდა შამხლის ვაჟი მეხტი-შამხალი და სხვა მფლობელები. შიხ-ალიმ კი საველიევს შეუთვალა, რომ მის სამფლობელოში რუსების შესვლას შეენიშნაღმდეგებოდა. თავის საქციელს იმ მიზეზით ამართლებდა, რომ რუსების მხარეს გადასვლის შემთხვევაში ალა-მაჰმად-ხანი მის ქვეყანას ააოხრებდა.

საველიევი დარუბანდთან 15 თებერვალს მივიდა (4180 კაცი). რუსებმა ქალაქს შეუტიეს და ბომბები დაუშინეს. შიხ-ალიმ დახმარებისთვის შაჰს მიმართა. პარალელურად ის მოლაპარაკებებს აწარმოებდა რუსებთან და დრო გაჰყავდა. დარუბანდელები მედგრად იცავდნენ ქალაქს. 1796 წლის მარტში საველიევმა უკან დაიხია და მდინარე დარბახთან განალაგა რაზმი. აქ ის რუსების მთავარ ძალებს უცდიდა. ერეკლე II და გუდოვიჩი შიხ-ალი-ხანისა და ალა-მაჰმად-ხანის დასჯას ითხოვდნენ. ეკატერინე II-ის 1796 წლის 8 იანვრის ბრძანებით, გუდოვიჩს დაევალა კავკასიის ხაზზე მყოფი არმიის ბაზაზე შეედგინა დამოუკიდებელი რაზმი სპარსეთის ექსპედიციისთვის. „სპარსეთის კორპუსის“ მეთაურად დაინიშნა გენ.-პორ. გრაფი ვ. ზუბოვი. უნდა გაძლიერებულიყო საქართველოში მყოფი რუსული ჯარიც, რომელსაც კავკასიის კორპუსი ეწოდა. კავკასიის კორპუსის მთავარი მიზანი იყო აღედგინა სამფლო-

ბელოები ყარაბალის მელიქების, შუშისა და სხვა ხანებისთვის, რომლებსაც სურდათ ალა-მაჰმად-ხანის ტირანიისგან განთავისუფლება. სომხების მისამხრობად სომეხთა არქიეპისკოპოს იოსეფ არლუთინსკის გამოყენებას ფიქრობდნენ. ზუბოვმა ამ მიზნით ის მოზდოკში დაიბარა. იოსებ არლუთინსკი შემდეგ წერდა: „Графу словомъ и письмами совѣтовалъ: если даже Дербентъ дадутъ добровольно, то не соглашаться, а взять его силою, и это по двумъ причинамъ: 1) доказать персамъ пустоту ихъ самохвальства, что Дербентъ никѣмъ не можетъ быть взятъ, и 2) нагнать страхъ на другіе народы, чтобы знали, что послѣ взятія Дербента они сопротивляться не могутъ“ [11, 235].

1776 წლის აპრილში რუსებმა ჯარი დაძრეს დარუბანდისკენ, რომლის მოსახლეობა მთელი ამ პერიოდის განმავლობაში ორ ჯგუფად იყოფოდა. ქალაქის მკვიდრნი დაჟინებით ითხოვდნენ დარუბანდის უომრად დათმობას, მოსულები კი, ძირითადად მთიელები, შიხ-ალი და სხვა ჩინოვნიკები ქალაქის დაცვას უჭერდნენ მხარს. 29 აპრილს ზუბოვი შეუერთდა საველიევის რაზმს. 2 მაისს დაიწყო ქალაქზე შეტევა. მიმდინარეობდა ინტენსიური დაბომბვა [12, 355], რომელმაც ვერაფერი დააკლო ქალაქის გალავანს, სამაგიეროდ იმოქმედა დარუბანდელების ფსიქოლოგიურ განწყობაზე. ქალაქიდან ცეცხლის შეწყვეტა ითხოვეს, რაც შესრულდა. ჭიშკრიდან გამოცვივდნენ ქალაქის მცხოვრებლები, რომლებსაც წინ მოუძლოდნენ მამასახლისები და შიხ-ალის საშველად მოსული სხვადასხვა ხალხის წარმომადგენლები. რუსეთის ჯართან მიახლოებისთანავე მთელი ხალხი მუხლებზე დაემხო და გზა დაუთმო უხუცესს, რომელმაც ზუბოვს მიუტანა ქალაქის ვერცხლის გასაღები. შემდეგ რუსების ბანაკში გამოცხადდა შიხ-ალი-ხანი მხლებლებთან ერთად, რომლებსაც მორჩილების ნიშნად ყელზე ჰქონდათ ჩამოკიდებული ხმლები. დერბენტის ხანს ზუბოვმა კარავი გამოუყო. ქუჩებსა და სახურავებზე შეგროვილი მოსახლეობა უყურებდა გამლელი დროშებითა და მუსიკით როგორ შევიდა მათ ქალაქში რუსული ჯარი. ზუბოვმა ყველას აღუთქვა ქონებრივი და პირადი ხელშეუხებლობა. 11 მაისს დარუბანდელებს იარაღი ჩამოართვეს, 13-ში კი ზუბოვმა ქალაქში სადღესასწაულო შესვლა მოაწყო. ჭიშკართან ქალაქის წარჩინებულებთან ერთად მას შეხვდა სომეხი არქიმანდრიტი ჯვრით, პურით და მარილით. მომდევნო დღეებში გამომჟღავნდა შეთქმულება, რომელშიც მონაწილეობდა დერბენდის

ათი მთავარი მოხელე. ისინი საიდუმლოდ დაუკავშირდნენ მთიელებს და ეს უკანასკნელი რუსებზე მოულოდნელი თავდასხმის მოწყობაზე დაითანხმეს. 18 მაისს შეთქმულები დააპატიმრეს, ჯერ ასტრახანში, იქიდან კი სარატოვში გაგზავნეს.

დარუბანდის დაცემის ამბავი ელვის სისწრაფით გავრცელდა კავკასიაში. დალესტნელი მფლობელები ერთმანეთის მიყოლებით მოდიოდნენ ზუბოვთან და ერთგულებას უცხადებდნენ. დარუბანდის მცხოვრებლებს გამოუცხადეს, რომ შიხ-ალის სამფლობელო რუსეთის მფარველობაში შევიდა. შიხ-ალი-ხანი უნდა გაჰყოლოდა რუსულ ჯარს, რაც ამ უკანასკნელმა მოჩვენებითი კმაყოფილებით მიიღო. რუსულმა ჯარმა სამხრეთისკენ წინსვლა განაგრძო. 19 ივნისს ჯარი დაიძრა ყუბიდან შემახის გზაზე და ვინრო დეფილეში შევიდა. შიხ-ალი და მისი ამაღლის წევრები, რომლებიც ზუბოვის მხრიდან თავისუფლებით სარგებლობდნენ, მთელი მსვლელობის დროს ჯირითით იყვნენ დაკავებულნი, რითაც ანცვიფრებდნენ ყველას. მთელი ამ ხნის მანძილზე ისინი ამზადებდნენ შიხ-ალის გაქცევას, რაც განახორციელეს კიდევც. ხეობაში შესვლის შემდეგ შიხ-ალი საკმაოდ ჩამორჩა ჯარს. მალე რუსებმა შეამჩნიეს, რომ იგი მთის წვერზე მდებარე სოფლისკენ გაემართა და მიხვდნენ, რომ „ჯირითი გადაიქცა გაქცევად“ [12, 372-373]. მის დასაჭერად გაგზავნილი კაზაკები უკან ხელცარიელები დაბრუნდნენ. ზუბოვმა მისი გაქცევა არაფრად ჩააგდო, თუმცა შიხ-ალიმ შემდგომში არაერთი უსიამოვნება მოუტანა რუსეთის ხელისუფლებას: იგი სიცოცხლის ბოლომდე დარჩა რუსეთის ხელისუფლების წინააღმდეგ შეურიგებელ მებრძოლად.

1796 წლის 6 ნოემბერს გარდაიცვალა რუსეთის იმპერატორი ეკატერინე II. ახალი იმპერატორი პავლე I არ იზიარებდა დედის პოლიტიკურ შეხედულებებს. 1796 წლის დეკემბრის დასაწყისში მისი ბრძანებით რუსულმა პოლკებმა დატოვეს კასპიისპირეთი [8, 294].

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. თ. ბაგრატიონი, ახალი ისტორია, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთო ლელა მიქიაშვილმა, თბილისი, 1983.
2. ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, IV, 1975.

3. დავით გურამიშვილი, დავითიანი, ქართული მწერლობა, 7, თბილისი, 1989.
4. ლ. მენაბდე, ვახტანგ VI, თბილისი, 2011.
5. საქართველოს ისტორია, თბილისი, 1958.
6. ჩრდილო კავკასიის ხალხთა ისტორიის ნარკვევები, თბილისი, 1969.
7. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, IV, თბილისი, 1973.
8. Потто В. А., Кавказская война в отдельных очерках, эпизодах, легендах и биографиях, т. I, СПб, 1886.
9. მ. ტყავაშვილი, ქართველები დაღესტანში, თბილისი, 2000
10. Переписка грузинских царей с российскими государями, СПб, 1861.
11. Козубский Е. И., История города Дербента, Темир-Хан-Шура, 1906.
12. Бакунина В. И. Персидский поход в 1796 году. Воспоминания Варвары Ивановны Бакуниной, ჟურნალში: Русская старина, 1887, Т. 53, № 2, С. 343-374; <http://memoirs.ru/texts/bacunina-2.htm>.
13. მ. ტყავაშვილი, რუსეთთან კახეთის სამეფოს ურთიერთობის პოლიტიკური ასპექტები, კრებულში: კავკასიის ეთნოლოგიური კრებული, XVII, თბილისი, 2016.
14. დ. ჭუმბურიძე, ვახტანგ VI და პეტრე I, ისტორიული პორტრეტები, თბილისი, 2012.

Mzia Tkavashvili

Doctor of History, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Research worker of the Department of Modern and Contemporary History of Ivane Jvakhishvili Institute of History and Ethnology

The Issue of the Caspian Region and Russian-Georgian Relations (the eighteenth century)

Summary

After the military campaign of Peter the Great in the South (1722) the Derbent Khanate became a part of Russia. In the 30es of the eighteenth century Persia started to grow. Treaty of Ganja was

signed between Persia and Russia in 1735. Derbent was returned back to Persia again. Historians evaluate the mentioned fact as the weakness of Peter's heirs. We do not agree with this viewpoint. In our opinion the military campaign carried out in 1722 in Derbent was much more against the plans of Russia than the mentioned treaty. In this period the main goal of Russia was to occupy the low-land regions of the Caucasus. The imperial Court was doing its best to solve this problem. In the second half of the eighteenth century Quba Khanate, which by this time has become stronger, annexed Derbent. The Quba Khanate confronted Kartl-Kakheti kingdom. In 1796 the Russian army headed by V. Zubov captured Derbent. The military expedition of Agha Mohammad Khan in Georgia announced as the official cause for the above mentioned military operation. After a strong artillery attack the city key was given to V. Zubov. His honorable prisoner was Sheikh Ali, khan of Derbent, who managed to escape. Till the end of his life Sheikh Ali Khan was irreconcilable fighter against Russia.

In November, 6, 1796 Empress Catherine II died. Her heir Paul I did not share his mother's political views. In the beginning of December, in 1796 in accordance with his order Russian regiments left the Caspian region. The occupation of the Pass of Derbent Russia postponed for future.